

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, Jan..-June 2020, PP

☆ ڈاکٹر فیصل جیا

پارکھ
تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2020ء، مسلسل شمارہ 9

مرزاتے رحموں دی وار

Abstract

According to the research till date, there lived two poets, Hafiz Barkhurdar Ranjha and Hafiz Barkhurdar Musalmani; but no final conclusion could be drawn about them. This article discusses the war between Mirza and Rahmun written by Hafiz Burkhardar Hanjra which is never discussed earlier. In the context of this war many realities from new dimensions have been exposed about Mirza ,his family and also poet Hafiz Barkhurdar Hanjra. This is very important article about Mirza, particulary from the historical point of view .It underscores the importance of examining the tale of Mirza Sahiban from beginning that will certainly be a good omen for future researchers.

ایہہ وار حافظ برخوردار ہنجرانے لکھی ہے۔ اوہ 1635ء نوں جے تے 1717ء نوں چلانا کر گئے۔ اوہناں دا مزار موضع برخوردار، تحصیل بھوانا، ضلع چنیوٹ وچ اے۔ ایہہ وار اوہناں دے خلیفے احمد شیر عرف بابا لوتانے سُنائی۔ حافظ برخوردار ہنجرانے ”قلندرنامہ، بارہاں ماہ، قصہ شمشاد، قصہ لڑکا، قصہ کھیتی، داستان مرزا صاحبان تے مرزاتے ”رحموی دی وار“ لکھی۔ اوہناں دا بہت ناں بھر کلام قصہ مرزا صاحبان لوکائی نوں اے وی سینہ بہ سینہ یاد ہے تے میلیاں ٹھیلیاں تے لوکائی گاؤندی ہے۔ اتھے مرزاتے رحموی دی وار نوں سانہویں رکھ کے مرزے دے خاندانی پچھو کڑ دا ویروا کیتا گیا۔

پنجاب دیاں لوک داستاناں بارے بہوں کجھ لکھن دے باوجود ایہناں لوک داستاناں دے پاتراں اُتے اے وی مٹی گھٹا چڑھیا اے۔ ہیر رانجھا دی لوک داستان بارے اے وی گوڑ لائے جاندے ہن جوں ایہہ لوک داستان کدوں واپری۔ انج ای لوک داستان مرزا صاحبان بارے وی بہوں بھلیکھے ہن۔ انج تیکر دی کھوج راہیں مرزا صاحبان دی وار بارے لکھتاں میوندیاں نہیں پرائیں دے لکھاریاں بارے اے وی پوری جانکاری لوڑیندی ہے۔ ہورتے ہور ایس وار دے نشا بھر پاتر تے مردو پئے دی علامت مرزے بارے ڈھیر بھلیکھے ہن۔ پنجاب دا ہر جی جاندا اے جوں مرزا دانا باد پند دار ہن والا ہائی پرائیں پاسے کھوجیاں دا گوڑ گھٹ گیا، جوں مرزے دے وڈ کے کتھوں آئے ہاں یاں مرزے دی جیونی بارے جانن دے گھٹ آہر کیتے گئے۔ مرزے دا اصل ناں مرزا صاحبان وار دے لکھاریاں نے ایس نوں مرزا اورتیا ہے۔ ایسے کارن ایہوناں جگ وچ دھم گیا۔ مرزے دے پیوداناں راء و جھل سی۔ راء رحموی، و جھل داوڈا بھرا ہو یا۔ لوک داستان دے لکھاریاں نے رحموی تے و جھل دے پیوداناں راء الیاس دسیا۔ جیویں

”توں راء رحموی الیاس دا، قائم داڑھی تے دستار“ (1)

مرزے تے رحموی دی وار وچ وی رحموی تے و جھل دے پیوداناں الیاس لکھیا ہے۔ اجوکی سنی پیڑھی موجب و جھل تے رحموی تے پیوداناں راء جلال ہے۔ اجوکی پیڑھی انج ہے۔

”ثمر عباس - خضر حیات - ولایت علی - موکھ - سیادہ - بہاول - مسورا۔

اعظم - سلمان - مہنی، گر جا۔ و جھل - جلال۔“ (2)

نین سکھ دی تحقیق موجب وی و جھل دے پیوداناں جلال ہے۔

”گر جا۔ مہنی - سُلا - آجو - مسو - بہاول - سادا - موکھا - ولایت۔

ولایت اوہ بندہ ہے جیہڑا مرزے دے مزار دا متولی ہے۔“ (3)

لوک داستان دے لکھاری حافظ برخوردار نے بھوویں مرزے دے پیوداناں جان راء الیاس دسیا ہے پر اجو کے

سے دی پیڑھی نوں ای منا پیندا اے جیہڑی وجھل دے وارثاں کولوں ملی۔ کیوں جے پیڑھی نسل در نسل تے سینہ بہ سینہ ٹردی اے۔ ایہو پیڑھی ہُن محکمہ ریونیو دی منی اے۔ جس توں ثابت ہو یا جوں رجھل تے رحموں دے پیو داناں جلال ای ٹھکواں ہے۔ سوال ایہہ کہ جلال کتھوں دارہن والا ہا۔ ایس کان سانوں حافظ برخوردار دی لکھی ہتھلی مرزے تے رحموں دے وار ولوں ویکھنا پوسی جیہیں وچ ایہناں دا جما کوٹ کمالیہ دسیا ہے۔

کھرل کمالیوں مجھیں ٹور کے، کچھے لیندے لگ

کھرل ٹرے کوٹ کمالیوں، لئی مُکان بنا (4)

کوٹ کمالیے توں کھرل کھیوے ماہنیاں آوسے۔ اوس ویلے خان کھیوے دا پیوستی جیوندا ہائی۔ خان کھیوے دی پیڑھی بارے عابد علی لکھدے نیں۔

”خان شمیر۔ خان کھیوہ۔ سستی۔ بُرہان۔ دھراج۔ سندے۔ بہلم۔ موم۔ ماہنی۔ سیال“ (5)

نین سکھ ہو ریں دسدے نیں جوں راء رحموں دی اپنی اولاد دکائی نہ صرف راء وجھل تے اولاد ہا۔ حافظ برخوردار نے ایس وار وچ رحموں دے دو پُتراں ستر دین تے قائم دین دا ذکر کیتا ہے۔

ستر دین تے قائم دا اوتھے متھا جُٹ گیا

سُتے رحموں راء نوں، ہُن گیا تماچا لگ

گھل کے کمی اپنے، راء ستر لیندا سد

فجرے ویلے اُٹھ کے، راء ستر جاندا آ (6)

پڑچول موجب رحموں تے اولاد ہائی، جیہڑی اے تیکر وی ضلع فیصل آباد دے وکھو وکھتھیاں تے چکاں وچ وسدی ہے، اوہناں وچوں کچھ چھیے کے کھرل سدیندے ہن۔ رحموں دی اولاد وچوں ہک جی شیر یہودا نے پیڑھی انج سُنائی۔

”شیر یہودا۔ رمضان۔ جہانا۔ رحما۔ سردار۔ روشن۔ اللہ یار۔ رستم۔ داد۔ مہابت۔ ستر

دین۔ رحموں۔ جلال۔ ایہناں وچوں مہابت دی قبر رجوعہ، ضلع چنیوٹ ہے۔“ (7)

وجھل، رحموں توں نکا ہائی تے اوس دے ذمے مال ڈنگر چرانا ہوندا ہائی جد کہ رحموں پرہیں پنچائت آلا جی ہائی۔ رحموں بارے نین سکھ لکھدے ہن۔

”ایس پرگنے دا چوتھ ہاری راء رحموں کھرل، چوتھ ہاری اوہنوں آکھن جیہڑا

سرکاری خزانے لئی اُگرا ہے محصول چوں چوتھے حصے دا حق دار..... وجھل

راء رحموں دا بھراء، مجھاں دا چھیڑو، جھنگ دی جوہ چوں ماہنی سیال کھیوے دا

بیلی بنیا۔ جنگلاں وچ ڈنگر چراندے اک دو بجے دے گھر پروہنے ہوئے۔
کھیوے دی بھین نصیبو و جھل نال ویاہی گئی۔“ (8)

رحموں کوٹ کمالیے وچوں ٹر کے دانا بادا صوبہ یاں چوتھ ہاری کیویں بنیا؟ ایس دا جواب حافظ برخوردار نے ایس وار
وچ دتا ہے۔ دانا بادا اک سکھ دانا دی جاگیر ہاتے ایس پنڈ داناں او سے دے ناں توں نشا بھر ہے۔ اتھے کھرل ڈنگر چراون
آئے تے ایہہ جوہ دیکھ کے بدین ہو گئے۔ اوہناں دانا سکھ نوں مار چھڈیا۔ اوہ دانا سکھ اکبر بادشاہ دا صوبہ یاں چوتھ ہاری
ہا۔ ایس بارے حافظ برخوردار دا شعر جس وچ دانا سکھ دی سوانی اوس دے قتل توں بعد اکبر بادشاہ نوں چٹھی وچ آکھدی ہے۔
”سکھ دانا میرا ماریا، جیہڑا صوبہ تیرا ہا“

دانا سکھ نوں مارن کچھے راء رحموں دے اپنے لو بھ ہان۔ اک تاں کھرلاں نوں گھاہ آلی جوہ ہمیش کان لہ گئی، جتھے
ڈنگر راجی رہن لگے۔ دو جا دانا سکھ اپنی جوہ دا صوبہ یاں چوتھ ہاری ہاتے ہُن ایہہ عہدہ رحموں لینا چاہندا ہائی۔ ایسے پاروں
جدوں اوس دانا سکھ نوں قتل کیتا تے اکبر بادشاہ نوں لکھی چٹھی وچ ایس دا ذکر کیتا۔

چٹھی لکھی رحموں راء نے، اوہ دلی پہنچی چا
سکھ تیرا میں ماریا، اوہ صوبہ تیرا ہا
ٹک کے کیتیاں ونڈیاں، چھڈیا ندی لٹھا
میں سارے تیرے معاملے، گن کے دیساں آ (9)

مگروں راء رحموں ایہہ جوہ دا صوبہ بنیا تے اکبر بادشاہ دے نیڑے ہو یا تاں توں اوس و جھل نال اجوڑ بن مگروں
مرزے دا بھار نہ چویا تے اکبر کو لوں مدد منگی۔ مرزے نوں قید کرا کے اکبر دے دربار وچ لے گیا۔ مرزے دا اکبر دی کچھری وچ
جاون تے او تھے بھیڑ دی دس ڈھولیاں وچ وی پوندی ہے۔ کال بلندی وچوں اک ڈھولے دی لڑی کچھ انج اے۔
”ایہناں کھرلاں اگے جنگ اکبر بادشاہ نال وی کیتا ہئی، مدانوں کدی نہ اوہ ڈلانے“ (10)
ایس بارے داستان مرزا صاحبان وچ مرزا آکھدا ہے۔

میں راہ ماراں بادشاہاں دے، میرے سرتے تخت لاہور
میں چارے گٹھاں گھالیاں، شکر وانگر بھور (11)

ثابت ہوندا ہے کہ مرزا ای اوہ کھرل ہا جس نوں قید کر کے راء رحموں اکبر بادشاہ دے دربار وچ لے گیا۔ او تھوں
ای مرزے کچی چوٹ کے نیلی گھوڑی انعام وچ جتی، جیس دا ذکر مرزا مان نال داستان وچ وکھ وکھ تھاواں تے کردا دسدا

ہے۔ جوں راء رحموں اکبر بادشاہ داصوبہ کیویں بنیاتے اوس دے نیڑے کیویں ہويا۔ ایس بارے نین سکھ دے وچاریں۔

”راء رحموں نابرفرید بھٹی (دُلے بھٹی داپو) وی تخت لہور نال لڑائی وچ بھائیوال
رہیا پر جدوں پنڈی نوں مغل، فوج گھیرا پالیا۔ راء رحموں قید نہ ہويا، کئی کھڑاں،
چدھڑاں تے سیالاں سنے مغل حاکماں دی دھر بن گیا۔ مرزا نظام الدین اکبر
باتشاہ ولوں نابری چوں بھگوڑیاں نوں کاٹھی تے لگام سنے نسلی گھوڑیاں انعام
وچ دتیاں۔۔۔ مرزا چاچے راء رحموں کولوں تیر کمان سکھیا، کجاک نشانہ باز
بنیا۔ جماند روگھڑ سوار نوں چاچے شاہی گھوڑی دی واگ بھڑائی۔“ (12)

اتھتھے دتے نین سکھ دے وچار سہمت نہیں، کیوں جے رحموں فرید بھٹی جیہڑا دُلے بھٹی داپو ہائی، اوس دا تخت
لاہور وچ بھائیوال دی دس اسد سلیم شیخ دی کتاب ”دُلے دی بار“ تے دُلے بھٹی بارے کسے دوجے لکھاری نہیں دتی۔ تے نہ
ای نین سکھ ہوراں ایس دا کوئی حوالہ دتا ہے۔ ایس وارتوں پتا لگدا اے کہ رحموں دانا سکھ نوں قتل کرن مگروں اکبر بادشاہ
نوں اپنے بچن کان چٹھی لکھی جس وچ جان بچاون دا تر لاکیتا۔

ٹک کے کیتیاں ونڈیاں، چھڈیا ندی لُٹھا
میں سارے تیرے معاملے، گن کے دیساں آ
میں واسطہ گھتتا رب دا، میری جان بچا (13)

نین سکھ نے ایہہ وی دسیا ہے جوں نیلی گھوڑی راء رحموں نے مرزے نوں دتی ہا۔ جد کہ ہتھلی وارتوں پتا لگدا ہے
جوں کھیوے جاون ویلے مرزا جیہڑی گھوڑی ورتدا ہا، اوس داناں ”چمھی“ ہے۔

چمھی کلیوں چھڈ کے، گل ولیندا ڈور
اندر مرے دے بھیڑا، میں جلدی پہنچاں توڑ (14)

جد کہ نیلی گھوڑی اکبر بادشاہ دے دربار وچوں گئی چوٹن تے مرزے نوں انعام ڈھھی جس دا ذکر داستان
مرزا صاحبان وچ اے تے ایس وار وچ وی۔

بخشی اکبر بادشاہ، کاٹھی سنے لگام
کن قلمیں انگ تھمیاں، پوچھل دھرت میان
جیویں بُراق رسول دا، نیلی اوس اڈان

اوڑک اوہ کجھ ہوسیا، کلمہ پڑھے زبان (15)

حافظ برخوردار نے راء رحموں تے جھل وچکار لڑائی دا کارن بھونیں دی ونڈ دی ہے۔ اوس مطابق وی ایہناں دوواں وچکار لڑائی دا کارن بھونیں دی ونڈ ہا۔ ایس وارتوں پتا لگدا اے کہ رحموں، جھل دا وڈا بھرا ہا۔ جھل ڈنگراں دا چھیڑو تے رحموں چُست چلاک بندہ ہا، جیہڑا جھل نوں کجھ نہ سمجھدا تے ساری بھونیں تے اپنی مل رکھنا چاہندا ہا۔ بابے لوتے اوہو کہانی سُنائی ہے جیہڑی حافظ برخوردار نے اپنی شاعری وچ بیانی ہے۔ اوہدے موجب:

”اوہ دوویں بھرا وکھرے ہو گئے۔ آپس وچ اوہناں جائیداداں ونڈ لئیاں۔
رحمیں ہک کلا بھونیں دا بھرا جھل نوں انعام دے چھڈیا۔ سکھ نوں قتل کرن
دا۔ جدوں زمیں ونڈ رہے تے رحموں دے پُتر اں تے سوانی نوں پتا لگا۔ اوہناں
رحمیں نوں آکھیا، سارا کجھ کیتا توہیں ہے تے کلا بھونیں دا جھل نوں ودھ
دے چھڈیا ہے۔ اساں انج کوئی نہیں کرنا۔“ (16)

بھونیں جدوں رحمیں لین لگا تاں جھل اوہدے آکھے نہ لگا تے رحمیں اوہنوں غلام بنا لیا۔ ایس گل دا جدوں
مرزے نوں پتا لگاتے اوہ ویہر کھلوتا۔

نال فجر دے اُٹھ کے، دفتر لے چو
ڈھولاں دے مونہہ کھونڈیاں، مارو وگ گیا
ستر دین تے قائم دا اوتھے متھا جُٹ گیا
چپے دھر کے ونڈیے، پچھوں اُجو گیاں دی جا (17)

حافظ برخوردار دی دسی کہانی وچ مرزا کھیوے توں آیا تے اوس دی راء رحمیں نال ان بن ہو گئی۔ اوس دی لڑائی
رحمیں نال وی ہوئی فروز خان پٹھان نال اکبر بادشاہ دے دربار وی گیا۔ اکبر بادشاہ دے دربار وچوں پرت کے گھر آون
بارے بابا ولایت دسا ہے۔

”مرجا جدوں دلی وچوں نکلیا، نیلی گھوڑی تے چڑھیا ہو یا جدوں پنڈی بھٹیاں
وچوں لگھن لگا۔ اوہنوں دُ لے بھٹی تک لیا۔ دُ لے بھٹی اوس نوں بلایا، اگوں وی
مرجا ہا، اوہ وی اپنی مرجی نال بولیا۔ اوہناں دوواں دا مُرشد نوشو پیر ہا۔ اوہناں
وچ علیک سلیک ہو گئی تے مرزے بھین چھتی داساک دُ لے بھٹی نوں دے
چھڈیا۔ ستاوی چن دی گندھ رکھی گئی۔ چھتی تے دُ لے دی شادی دیاں پر

داہ چن نوں ہونی ورت گئی مر جے تے۔“ (18)

ایس واقعے دی دس پیلو نے پائی ہے۔

بھلکے اون گے بھٹی ساندل بار دے، صاحب سندی یار (19)

ایس موقعے تے حافظ برخوردار دے شعر نئیں۔

آون گے لے جان گے، کھڑن ڈولی وچ پا

ڈھونڈن دارے پٹھکاں، کھراں دا بادشاہ (20)

حافظ برخوردار دے شعراں وچ چھتی دی ویاہ دی گل ہے پراہناں شعراں وچ نہ تے ساندل بار دا ذکر اے تے

نہ ای بھٹیاں دا۔ ایس بارے نین سکھ ہوراں دی رائے وے کہ:

”اُدوں دُ لے بھٹی دیاں ساندل بار وچ ڈھوڑاں دھمیاں ہونیاں تے جدوں

دُ لاہور وچ پھا ہے لگا، وچھل دے پُتر، مرزے نوں اوہدی ہوش، اوہ کوئی چونہ

ورھیاں دا ہونا۔“ (21)

ایس گنجھل نوں حافظ برخوردار نے ایس وار وچ دور کیتا ہے۔ جدوں مرزا اکبر بادشاہ دے ساہویں گیتا تے اکبر

بادشاہ نے مرزے دے تیور ویکھ کے آکھیا،

مینوں دسوں تیریاں پوندیاں، اج اللہ آندائی توڑ

بیٹے آدم جی دے، ہنھ رکھے اپنے کول

میں ویر جودھ اگے سیدھیا، گھٹ تلونڈی شور

میں دُ لا بھٹی ماریا، جیس دا پنڈی زور

میں ہیے مارے کانگڑے، میں چھڈی ڈور تروڑ

تینوں وی سولی چاڑھنا، ایسے گل دی لوڑ (22)

پیلو یاں بابے ولایت دی گل سچ من لیتی جائے تاں سوال ایہہ جمد ا ہے جوں مرزے دے مرن مگروں چھتی

تے دُ لے بھٹی دا ویاہ کیوں نہ ہویا۔؟ ایس بارے تاریخ دے کسے پنے تے ذکر نہیں۔ پیلو ایس گل دی دس پائی ہے تے پیلو

ای مرزے دے مونہوں ایہہ وی اکھویندا ہے۔

ویاہ ہووے تے چھڈ دیواں، منگ نہ چھڈی جا (23)

ایہہ بول پنجاب وچ مردو پئے دی علامت ہے۔ پنجاب دے سورمے نوں منگ چھڈ دینا گالھ ہے۔ کوئی ماڑا

جی وی اپنی منگ نہیں چھڈ دا، بھائیں ایس دے بدلے اوہنوں جان ای کیوں نہ دینی پوے۔ جے واقعی چھتی دُ لے دی منگ سی تے دُ لے ور گے سورے اپنی منگ کیوں نہ پرنائی۔ دُ لے بھٹی دے ویاہ بارے اسد سلیم شیخ دُ لے دی باروچ لکھدے نیں۔

”لوک روایتوں میں اس کی دو بیویوں پھلراں اور نوراں کا ذکر ملتا ہے۔ ان

دونوں بیویوں سے لوک روایتوں میں اسکے تین بیٹوں اور دو بیٹیوں کا ذکر ملتا

ہے۔ بیٹیوں میں سلیمو اور بخت النساء تھیں جبکہ بیٹوں میں جہان خان، کمال خاں

اور نور خان تھے۔“ (24)

ایس توں اڈ کسے روایت وچ دُ لے بھٹی دی منگ یاں ویاہ بارے کوئی دس نہیں پوندی۔ ایہناں وچاراں توں پتا لگدا ہے، جوں دُ لے بھٹی مرزے توں پہلاں ماریا گیا ہا۔ ایہہ روایت جیہڑی بابا ولایت سُنیدا ہے یاں پیلو دسدا ہے۔ اوہ کوئی پکی گل نہیں۔ ہوسکدا ہے بابے ولایت وی ایہہ روایت پیلو توں ای لئی ہووے۔ اُتلیاں وچاراں توں نین سکھ ہوراں دی رائے ٹھیک لگدی ہے۔ حافظ برخوردار ہوراں نے سنے تے اُڑایا ہے۔ اوہناں مطابق مرزے تے رحموں دی وار مگروں مرزا صاحبان دی وار ہوئی۔ ایہہ وار مرزے تے اوہدے ٹبر بارے کئی وہماں وچوں کڈھدی ہے۔ ایس وچ اوہوای بحرورتی گئی ہے جیہڑی داستان مرزا صاحبان وچ پیلویاں حافظ برخوردار نے ورتی۔

متن - مرزاتے راء رحموں دی وار

رحمیں وچھل بہہ کے، کردے پئے صلاح

ہکے اُٹھ کے رل پویں، ہکے پچھوں جاویں آ

ٹھٹھہ پار سُنیدا، ماہنیاں والی جا

دیگر راہی ہوونا، حافظا جیہڑی کرے خدا

کھلاں دی کھیوے آمد

کھل کمالیوں مجھیں ٹور کے، کچھ لیندے لگ

سنا سکا کھا کے، مجھیں آئیاں رج

دینہہ جوں ہويا خیر دا، پار کھلوتے لگھ

دیگر راہی ہووئا، حافظا جیہڑی کرسی رب
کھراں دی دانا باد آمد

کھراں مجھیں ٹوریاں، پئے گئے لمبڑے راہ
مینہ برساتاں ہو گئیاں، چنگا ساون لگ گیا
اگے ٹھٹھ ماہنیاں، رات کھیوے لئی لگھا
توں دانا سکھ سردار ایں، ساڈا جھٹ ٹپا
دیگر راہی ہووئا، حافظا جیہڑی کرے خدا
دانا سکھ دا جواب

میتھوں بھار نہیں چیوندا، تیرا بھارا چسپیں رب
جوہ وکھساں موکلی، جتھے نہ اپڑے سد
دھامن، چھیمڑ گھاہ ہئی، تیریاں مجھیں آؤسن رج
بنی پتر اکیل دا، کائی نہ کرنی مد
دانا سکھ نوں تعارف

میرا بیتا کوٹ کمالیہ، اوہا میری تھاں
ذات دا میں کھل، راء رحموں میرے ناں
جیہیں نوں میں آکھیا، کسے نہیں کیتی نہ
آیا ڈنگ ٹپاون نوں، ڈٹھی ماناں چھاں
دیگر راہی ہووئا، حافظا چھڈنا ایہہ جہاں
دانا سکھ دا جگیر دینا

نال فجر دے اٹھ کے، ڈھول گئے نی وگ
جتنے بندے پنڈ دے، سکھ دانا لیندا کڈھ
دو کوہاں تے جا کے، اوہ دھر کھلوندا پب

ایہہ جگیں میریاں، رُکھ لینے نی وڈھ
 کلا کوڑا جوڑ کے، توہیں واڑا لینا دب
 بنی پتر اکیل دا، کائی نہ کرنی مد
 کھلاں دی وسوں

کھلاں ڈھمبر کیتا واہی دا، لئی نے جوگ بنا
 کانی گو پٹوارے سد کے، زمیں پیٹے لئی نے پا
 اوہ شیراں وانگ گجے، مل کھلونڈے راہ
 راہی پاندھی پئے مارے، اُچا لین نہ دینڈے ساہ
 اوہناں پگاں کیتاں سانجھیاں، بیٹھے بن بھرا
 دانا سکھ دا رحموں نال تکرار

سکھ گھوڑا زین کراؤندا، مونہوں پڑھدا رام
 کوٹ کمالیوں چڑھیاں، نہ پیا کریں آرام
 اسیں پڑھے پوتھیاں، توں پیا پڑھیں قرآن
 ایہہ جگیں میریاں، راحوں ثابت رکھ ایمان
 دیگر ویلے اٹھ کے، سکھ راحوں نال کردا گل
 توہیں جوگ بنائی ہے اوپری، نویں بنائی ہئی ہل
 اتھے کیتی سودا تول گئے، کسے نہ ملی مل
 دیگر راہی ہوونا، اٹھ کے گھراں نوں چل
 راء رحموں دا جواب

اکھیں ویکھ نہ گہریاں، نہ پیا گھوڑا بھجا
 میں کوٹ کمالیے دا کھل، ڈیرہ بیٹھاں لا
 مینوں قسمت لیاندا ٹور کے، میں لئے ڈنگ ٹپا
 رات اجوکی رہن دے، فجری پوساں راہ

دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

رحمیں داوجھل نوں جواب

جتے ٹبر سکھاں دے، ہو بیٹھے اکٹھے ہو
میتھوں کھاونا پیونا بھُل گیا، تساں مجھیں آنندیاں چو
اج سکھ آہرا بولیا، میرے اندر ہو گیا سو
دیگر راہی ہوونا، ایس گل نوں چھڈنا دھو
دانا سکھ دا قتل

نال فجر دے اُٹھ کے، سکھ گھوڑا لیندا بھجا
اودیاں ہونی لگاماں نپیاں، جی بنھ لیا
اگوں تکیا رحے راء نے، جیہا لیندا پا
پلگھ بہا کے رائگے، اوہ گلیں لیندا لا
جھل ننگی تیج فولاد دی، لئی میانوں چا
گھت کے سکھ نوں ماردا، سر اوتھے ونج پیا
ٹک کے کیتیاں ونڈیاں، چھڈیا ندی لُٹھا
پڑھیا کلمہ دین دا، اوس کیتا یاد خدا
دانا سکھ دی سوانی دی اکبر بادشاہ نوں چٹھی

میں سکھنی عرضاں کردی، میری گل سنی بادشاہ
سکھ دانا میرا ماریا، جیہڑا صوبہ تیرا ہا
اوہناں ٹک کے کیتیاں ونڈیاں، چھڈیا ندی لُٹھا
میں واسطہ پئی آں رب دا، میرا پرچہ لئے چلا
راء رحمیں دی اکبر بادشاہ نوں چٹھی

چٹھی لکھی راء نے، اوہ دلی پہنچی چا

سکھ تیرا میں ماریا، اوہ صوبہ تیرا ہا
 ٹک کے کیتیاں ونڈیاں، چھڈیا ندی لٹھا
 میں سارے تیرے معاملے، گن کے دیاں آ
 میں واسطہ گھتنا رب دا، میری جان بچا
 کل تے نارد دی تکرار

میں نارد آکھاں کل نوں، دانا باد نہ جا
 اتھے ڈیوے بلدے امر دے، بلدے نہ بچھا
 اکی موہیاں کھل ہن، وچ نہ دُپھڑے پا
 میں واسطہ گھتنا رب دا، ڈیرہ چک اگیرے لا
 کل پئی آکھے نارد، اتھے بہنا لا ضرور
 مکہ ملیا حاجیاں، ہویا پدھ منظور
 پیالے انا الحق دے، پیتے شاہ منصور
 چُن کے ماراں سورے، کئی کھپساں پور
 ایس دانا باد جگیر دی، ویکھیں اڈدی دھوڑ
 نال غصے دے اٹھ کے، کل ہٹ رہی کھلو
 اکھیوں نیر وہندی، مونہوں پوندی رو
 شیراں ورگے سورے، نارد اکیتی چھڈے کوہ
 دیگر راہی ہوونا، توہیں جیڈیاں ہونا ہو
 نال فجر دے اٹھ کے، کل ہو کھلی ہُشیار
 کیرو پاٹو مارے، سبھے ٹپائے پار
 اٹھی راحوں سُنیا، ہُن بنھ سویلے کال
 فجر ویلے اٹھ کے، میں دانا باد وڑی
 سارا تھینہ بھنیں کے، سر رحموں دے آن کھڑی

اُٹھی راحمیں سُنیا، میری بھنے کون اڑی

رحمیں داپتر سترے نوں سد

سُتے رحمیں راء نوں، ہُن گیا تماچا لگ
گھل کے کمی اپنے، راء ستر لیدنا سد
گوڈے نال بہا کے، میں گلاں کرساں رج
بدھے پئے بارود نوں، تہاڈے چاچے لائی اگ

راء سترے دی آمد

فجرے ویلے اُٹھ کے، راء ستر جاندا آ
بہہ جاندا جُٹہ گھٹ کے، اُبھے لیدنا ساہ
میں واسطہ گھتتا رب دا، مونہہ دی بات سُنا
میں چُن کے ماراں سورے، چھڈاں پور کھپا
دانا باد جگیر تے، کوئی ہور پئے وسسن آ

رحمیں دی سترے نوں مت

میں رحمیں آکھاں سترا، گل کرنی نال تعظیم
کالا رنگ جیس دا، لوک آہدے اوہنوں افیم
میں قہراں نال تینوں پالیا، توں بنیا بڑا ظلم
میں خواب دے بدلے ویکھیا، وادھو ہے زمین

سترے دارحمیں نوں جواب

ستر آکھے باپ نوں، میری نہیں صلاح
گھل کے کمی اپنا، وڈا قائم لئے بُلا
تیری گڈی نال ہوا دے، بھونیں تے گئی آ
دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

رحمیں دی وجھل نوں دھمکی

این میری من لئے، میں رکھاں اپنے کول
 پنچی رُپے لئے لئے، چھک پکھے دی ڈور
 این میری نہ منسیں، تینوں لوکوں چھڈساں ٹور
 و جھل دامرزے آل سنیہا

ٹُر پو گاہنیاں نفرا، شہر کھیوے دے جا
 اکھیں مرزے خان نوں، تیرے ول نہوں چار بھرا
 تیری بھین چھتی پئی روندی، اودوں روندنا و جھل راء
 راحموں مال متاع کھوہ کے، زمیں پیٹے بیٹھا پا
 گہنے نفر دی کھیوے آمد

گہنے نفر دی کھیوے آمد، تے مرزے دا سوال
 اج کمی ساڈا آ گیا، شالا دیوے خیر سنا
 کیہ حال ہے میرے باپ دا، کہی پئی وسدی جا
 گہنیاں خیر ہے سارے شہر دی، میرے ول ہن چار بھرا
 جیہڑے کمی آیا ایں، تینوں دیاں تر ت کرا
 گہنے دامرزے جواب

خبر دیناں سارے شہر دی، اوہ جا وسدی ہے سکھ
 انائی بڑی ہے پئے گئی، تیرے مال نوں ڈاڈھی بھکھ
 جیہڑیاں پیگھاں آیا چاڑھ کے، لڑ امبروں گئے ترٹ
 دیگر راہی ہوونا مرزیا، گئے تگاوے مک
 مرزا گل ہلاؤندا، نفر دیندا ہے کھول
 تینوں دساں مرزیا، ہُن و جھل چھکدا ڈور
 بھائی اوس تیرے بنھ لئے، میرے اندر ہو گیا مور

رحمیں کر شوخی آؤندا، جیویں بدلاں دی گھنگھور
حافظا دیگر راہی ہوونا، ایس گل نوں چھڈنا ٹور

مرزے دی دانا بادرواںگی

چھمی کلیوں چھڈ کے، گل ولیندا ڈور
اندر مرزے دے بھیڑا، میں جلدی پہنچاں توڑ
ونج ویکھاں بابے دیاں شوخیاں، اوہ کیڈے لیندا زور
میں کرنا بھیڑ تلوار دا، میں چھڈنی ڈور تروڑ
عاشق تے وریام نوں، نت کھلی اڈیکے گور

مرزے دی دانا بادآمد

مرزا گھوڑیوں لہہ پیا، لتھا ہو سنجان
وقت نماز دا ہو گیا، پیشیں مل گئی بانگ
دیگر گھر ونج پڑھساں، نالے گزاراں شام
دیگر راہی ہوونا، حافظا فانی ایہو جہان

مرزے نال ماں دی گل

گل پُتر دے لگ کے، رووے نصیباں ما
جیہڑی تھاں توں آئیں، اوتھے ای ڈنگ ٹپا
رات اجوکی رہ پو، فخری پو لمرے راہ
دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

مرزے داماں نوں جواب

رو نہ مائے میرے، میں کدی نہ آیا چل
اج متھا لگا کھل دا، جیویں سسی نوں مارو تھل
میں کرساں بھیڑ تلوار دے، کئی جھگے جاسن گل
بتری دھاراں بخش چا، جیہڑا شیر پیوائی کل

چھتی دی مرزے نال گل کتھ

گل مرزے دے لگ کے، رووے چھتی بھین
بھٹھ گھتاں نفر نوں، جیہڑا تینوں گیا ہا لین
میں مُٹھی نپ کے بہہ رہی، ہاموں گھر دی سین
دیگر راہی ہوونا، میرے دل توں لہہ گیا چین

جھل دی مرزے نال گل

گل مرزے دے لگ کے، جھل پوندا رو
سارے دُکھ پھرولدا، موتیاں وانگ پرو
بھائی اوس تیرے بنھ لئے، میرے اندر ہو گیا سو
دیگر راہی ہوونا مرزیا، ایس گل نوں چھڈنا دھو

مرزے دی راءرحمیں نال گل

توں اگے بابا بولیاں، پھیر وی ہکریں بول
میں بھارا تیرا چا لیائے، بُدر وانگوں تول
سر وڈھاں نال تیج دے، دیکھیں پردے پھول
میں دانا باد جگیر تے، مارو وگیساں ڈھول

راءرحمیں دا جواب

اے نہوں جمیا مرزیا، پھیر وی ہکریں جم
انجے گلاں کر کے ساڑیاں، میری نکلی تندوروں لمب
میریاں چھڑیاں کسے نہ موڑیاں، اگوں کسے نہ گھتے بنھ
کیتی مارو وگا گئے، کیریاں پانڈواں جنگ
دیگر راہی ہوونا، حافظا مارو وگے نشنگ

مرزے دا جواب

میں گھر و جھل دے جمیا، سمجھیا سنبھلیا جھب
کارا کیتائی بھلک دا، ویکھ تماشے اج
دیگر راہی ہوونا حافظا، اتھے مارو وگسیں رج

مرزے دا بھونیں وچ بل گھنتا

نال فجر دے اٹھ کے، دفتر لئے چوا
ڈھولاں دے مونہہ کھونڈیاں، مارو وگ گیا
ستر دین تے قائم دا، اوٹھے متھا جٹ گیا
اج چپے دھر کے ونڈیے، پچھوں اُجڑ گیاں دی جا

رحمیں دی کوٹ کمالیہ آمد

راء رحمیں گھوڑا پیڑیا، اوہ لتھا بھراویں جا
میری بیٹھی کل برادری، میرا آیا منو چا
آیا میرا نہ منسو، اتھے میرا ٹرن کجا
دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

محمد حیات کھرل دا جواب

اوہ گھر و جھل دے جمیائیں، تینوں کیہڑا سول
اوہنوں تھاپڑا نوشو پیر دا، اوہنوں پکھا جھل گئی ہور
آیا تیرا منیا، تیرا ہو گیا پدھ منظور
اساں مرزا نہوں مارنا، ساڈا رڑی ورگا کوڑ
جیہڑے راہ تے آیاں، ایویں جھپدا جاویں دھوڑ

رحمیں دی برادری نوں واج

پیا رحموں سدے ماردا، اُچا ہو بلند
چکرو، نوریا، امام دین، حسن، خان، سمند
نابو، صابو، روشنا، دھروڑ کے ملیں ممند
محمد حیات کھرل دا جواب

پُتر پیواں دے ہوندے، دے نہ جاندے کنڈ
اوہ لڑدے وچ میدان دے، جلدے وانگ پتنگ
دیگر راہی ہوونا، حافظا دھمی سد نشنگ
مرزے دا نوشو پیرنوں یاد کرنا

کوڑا پٹ کے کنڈے بھوردا، کر کے اللہ نوں یاد
سورے نوشو پیر نوں، مدد گیا سو آپ
اج گھر کھلاں دے آ کے، مینوں وڈا لایائی بھاگ
فوجاں گھیرے گھت گئیاں، سُنّا ایں تے جاگ
حافظا دیگر راہی ہوونا، میری رب اگے فریاد
نوشو پیر دی آمد

خبراں ہوئیاں نوشے پیر نوں سورے پیا مرید
تلاواں زمیں دیاں چھکیاں، آیا راتیں چیر
ماریا کنڈ تے تھاپڑا، نہ ڈولے تن سریر
پڑھ کھاں کلمہ نبی دا، جیس اوڑک کڈھنی بھیڑ
نوشے پیر دا مرزے نوں تھاپڑا

واہ واہ صفتاں تیریاں، سچا صاحب سلطان
توہیں فرش وچھایا زمیں دا، تھماں باجھ آسمان
مینوں وچ اُجاڑ دے، بوہڑیا نوشو پیر جوان

اوس ماریا کنڈ تے تھاپڑا، چا بخشیا تیر کمان
 اوس چُن کے بھتھیوں کڈھیا، رکھ سنہری کان
 چھک چوہنڈیوں ماردا، تیر اڈیا وانگ طوفان
 چھ ڈاکو مرزے توں نس گئے، چھ ڈھٹھے وچ میدان
 اوہناں دے ساہ مسافر ہو گئے، جی کڈھ کے لے گیا جان

مرزے دی رحموں دے ڈیرے آمد

ڈیرے رحموں کھل دے، مرزا گجیا چھیڑ امیر
 تیر چھک چوہنڈیو ماریا، چھیاں نوں چھڈیا چیر
 دیگر راہی ہوونا، حافظا آئین ول تقدیر
 راء رحموں دی اکبر بادشاہ نوں چٹھی

چٹھی لکھی رحموں راء نے، کر کے چنگا بیان
 بارہاں سالاں دا چھوکرا، جمدا قہردان
 اوہ موتوں مول نہ سنگدا، پیا وڈھدا روز جوان
 اتنی واڈھی کھل دی، بھرے پئے گستان
 اکبر بادشاہ دی فیروز خان نوں چٹھی

چٹھی لکھ اکبر بادشاہ، گھلے ول پٹھان
 چُن کے لیاویں سورمے، ہووے کھو جیڈا ہان
 جیہڑا دیوے مرزا بنھ کے، میں دیوں ڈھیر انعام
 دیگر راہی ہوونا، حافظا فانی ایہو جہان

فوج ویکھ کے نصیبیاں دامرزے نوں ترلا

ڈھٹی فوج پٹھان دی، ماں نصیبیاں لگی روون
 ڈھاندی ڈگدی پہنچ گئی، مل گئی بچے دی دھون

تینوں آئیاں نیندراں، اوکھا ہو گیا سون
 دشمن تیری جند دے، اوہ ذرا نہ دیندے بھون
 جیہناں روڑا جالیا، اوڑک رب چا لیسے ساؤن
 مرزے داماں نوں جواب

رو نہ ماتا میریے، کیہ روون دے نال
 اندر ہو کے بہہ رہو، ویکھ مولا دی کال
 وٹے ون کے ویکھ لئیں، جیہنوں آکھدے لوک پہاڑ
 اوہ گر زمین تے آؤندے، جدوں مینہ دے پوس نگال
 میں سدھا جاواں فوج نوں، جلدی ہو تیار
 دیگر راہی ہوونا، مایئے سانجھ میرے ہتھیار

ماں دا پتر نوں تھاپڑا

بچیا جا حوالے رب دے، تیرا راکھا آپ خدا
 میں شیر پیوایا رج کے، جھولی وچ بہا
 دشمن تیری جند دے، مل کھلوتے راہ
 فوج ویکھ کے چھتی داوین

ویکھ مسافر ویر نوں، چھتی چھا لیندی پا
 رو رو ڈھاپیں ماردی، دل چوں کڈھدی ہا
 دشمن تیری جند دے، مل کھلوتے راہ
 جیویں گھیرا پایا کوفیاں، ونج کے کربلا
 اوتھے چکی مشک عباس نے بازو قلم کرا
 حضرت قاسم جنگ تیاریاں، گانا لئے بنھا
 اوتھے کنیاں ظلم کمایا، وچ پیالے زہر ملا

حوصلہ دیکھ جوان دا، دیوے مونہہ پیالے لا
 کافراں ظلم کما لیا، وچ سہرے خاک رلا
 جیویں نیزے سر حسین دا، اوس لیا یار منا
 چُپ کر گئیاں بییاں، پیر حسن حسین گہا
 میں بیڑے چڑھاں حسین دے، مومن کرو دعا
 سیر کریندے سیریاں، بڑے عقل دنا
 اوہ گلاں کریندے سچیاں، وچ نغے ہور رکھا
 لتو گھوڑیوں پلنگ تے، حافظا سر توں ٹلی بلا

کالے خان پٹھان دی للکر

دوروں کھلا ونگار دائے، کالے خان پٹھان
 اوہدا گھوڑا گلے رنگ دا، اڈیا وانگ طوفان
 اگے طالب نوشو پیر دا، اوہ کھلا وچ میدان
 اوہ کھٹا ہنوں تے رکھیا، ہتھ وچ پھڑی ہے سانگ
 مرزے سر موڈھیوں لاہ لیا، لگی لتھ جھولان
 سارا کنیا دھڑ پٹھان دا، جدوں ڈھٹھا کالے خان

بشیر خان پٹھان دی مرزے نوں للکر

دوروں کھلا ونگار دائے، جیس دا ناں بشیر
 اوہدا گھوڑا چنے رنگ دا، اڈیا وانگ بھمیر
 مرزا طالب نوشو پیر دا، اوہنوں آندائے ول تقدیر

معمور پٹھان دی مرزے نوں للکر

دوروں کھلا ونگار دا، جیس دا ناں معمور
 تیری خاطر مرجیا، وطن چھڈیائے دور
 آمد مرزے خان دی، بھن کیتا چکنا چور

فیروز خان دامرے نوں سد

دوروں کھلا ونگار دا، جیہدا ناں فیروز
تیری خاطر مرجیا، میں بکرا کھانا روز
توہیں بھرا میرے مار لئے، میرے اندر ہو گیا روگ
آمد مرزے خان دی، واگاں لیدائی موڑ
مونہہ دلی نوں رکھیا، پھنچیا اکبر کول
دیگر راہی ہوونا، کھلیاں فوجاں دتیاں چھوڑ

فیروز خان دا اکبر دی کچہری وچ بیان

میں راویوں آیاں نس کے، میں بچائی ہے جان
میری چوی ہزار فوج ہے، مرے وڈھی وچ میدان
بدھیاں نہیں مرزا آؤندا، گھلیں چار کھپتان
دیگر راہی ہوونا، حافظا فانی ایہو جہان

راءرحمیں دامرے نوں بے ہوش کرنا

رحمیں میل سدائے فریب دے، ہُن لیدنا شغل بنا
رحمیں نفر نوں گھلیا، شربت لئے منگوا
ہک بوتل وچ اوپری، دیندا مونہہ مرزے دے لا
اوہنوں نشے چڑھے شراب دے، اوہ ڈھٹھا بھنوالی کھا
اوہدے پیراں نوں ماریاں بیڑیاں، لکوں بدھن لیدنا پا
اوہدیاں مُشکاں باہیں چا بدھیاں، دیندا وچ صندوقے پا
وچ صندوق دے گھت کے، راہ دلی دے چھڈیا لا
حافظا دیگر راہی ہوونا، رحمیں چننا بیٹھا لاہ

رحمیں دا وجھل نوں سنیہا

دلیوں خط مرزے دا آ گیا، گھلیا ہے بادشاہ
 اوہنوں جاندیوں سولی چاڑھیا، اوہنوں چھڈیا جنگل وگا
 وجھلا میتھوں بھلا چاہنائیں، ونج کے لاش پتر دی چا
 دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

کھرلاں دی کوٹ کمالیوں مکان

کھرل ٹرے کوٹ کمالیوں، لئی مکان بنا
 اوہ صندلے بن سلیٹیاں، اوہ پٹیاں لمڑے راہ
 وارو وار پٹیاں روندیاں، کر کے لمبڑی بانہہ
 اوہ پہنچیاں دانا باد نوں، اگے رووے مرزے دی ما
 وجھل ڈھٹھا کھا گردانیاں، اوہ دل چوں کڈھدا ہا
 اوہنوں بھین چھتی پئی روندی، وچ گل دے زلفاں پا
 جیہڑی ورتی نال بی بی زینب دے، دیہاڑا میتھے گیا آ
 دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

نصیبودا رحموں نوں ترلا

ڈیرے رحموں کھرل دے نصیباں مارے ڈھاہ
 تینوں چھتی دیواں پرنا کے، وچ رتے ڈولے پا
 واسطہ گھنتی آں رب دا، پتر اکھیں نال وکھا
 میں نال سینے دے لاوساں، دل چوں کڈھساں ہا
 دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

رحمیں دا جواب

میں رحمیں را الیاس دا، میرا وچ کھرلاں دے زور
 میں رحمیں مرزے خان نوں، راہ دلی چھڈیا ٹور

میں موئے نوں جا دنیساں، نالے گھتساں روڑ
 بیٹھے رہو وچ گھر دے، مینوں نہیں تہاڑی لوڑ
 وچھل دا چھتی نوں ترلا

میں وچھل آکھاں چھتی، بابے پنہیں جھٹ
 پٹ بابے دے سامنے، وچ سر دے گھٹے گھت
 ویر جیہناں دے بجھ گئے، بھیناں نوں کہے شرم تے جھک
 مرزے دی موت دی چھتی، وچ کلیجے سٹ
 وچھل آکھدا چھتی، کول بابے دے جا
 پٹ بابے دے سامنے، وچ سر دے گھٹے پا
 ویر جیہناں دے بجھ گئے، بھیناں نوں کیہڑے شرم حیا
 مرزے دی موت دا چھتی، وچ کلیجے گھا
 راء رحموں اگے چھتی داوین

ڈیرے رحموں کھل دے، چھتی ماری ڈھاہ
 ویر میرا بنھیائی، توہیں مندا کیتیائی چا
 دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا
 راء رحموں دا جواب

گلاں کر کے بُہتیاں، نہ پئی شور مچا
 اوس چھٹھیاں میریاں پاڑیاں، اوہ جدا بے حیا
 میریاں چھڑیاں ڈانگاں ماردا، چرن نہ دیندا گھا
 میں بدھا نال دلیل دے، راہ دلی تے چھڈیا لا
 حافظا دیگر راہی ہوونا، چنتا دل توں لاہ
 چھتی دارحموں نوں جواب

رحموں را الیاس دا، توں ہُن سدیسیں کون
 ویر میرا بھئیائی، میری بُسی کیتی ہئی تون
 مینوں لگا تیر فراق دا، اوہ زرا نہ دیندا بھون
 جیہناں روڑا جالیا، رب چا لیلی ساؤن

چھتی دی مرزے نوں اللہ سو پنی

ویرا جا حوالے رب دے، تیرا راکھا رب کریم
 کالا رنگ جییں دا، لوکی آہدے اوہنوں افیم
 رحموں گھر الیاس دے جمیائیں، بنیا بڑا ظلم
 اج گلایاں دانا باد دیاں، مینوں کربل وانگ دسین
 صورت رحموں راء دی، جیوں کربل شمر لعین
 میں بیٹھی ویر لُٹا کے، سفر وچ یتیم
 دیگر راہی ہوونا، حافظا لُٹی میں مسکین

مرزے دانوشو پیر نوں سورنا

مرزا سورے اپنے پیر نوں، مدد گیا سوں آ
 لاڑا ہے پنجتن دا، اوہدی گڈی نال ہوا
 اوہ دھپے مار صندوق نوں، تختے دیندا اڈا
 وچوں کڈھ مرید نوں، کیتا یاد خُدا
 پورا دلی تے اکبر بادشاہ، تیرے قد میں چھڈیا ڈھاہ
 دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

اکبر بادشاہ تے مرزے دی تکرار

مینوں دسوں تیریاں پوندیاں، اج اللہ آندائی توڑ
 بیٹے آدم جی دے، بنھ رکھے اپنے کول
 میں ویر جودھ اگے سیدھیاء، گھت تلوٹدی شور

میں دُلا بھٹی ماریا، جیس دا پنڈی زور
میں ہیے مارے کانگڑے، میں چھڈی دُور تروڑ
تینوں وی سولی چاڑھنا، حافظا ایسے گل دی لوڑ

مرزے دا جواب

تخت بیٹھائیں بادشاہ، میری کرنی گل دی ونڈ
توہیں گھلی فوج پٹھان دی، اوہ کڈھدے گئے دند
لڑ کے موئے سورے، باریں رُلن کرنگ
حافظا دیگر راہی ہوونا، توں خیر اللہ توں منگ

اکبر بادشاہ دا جواب

مینوں دسوں تیریاں پوندیاں، توں متھے لگا ایں آن
تیرے سر تے پلوں بھوندیاں، بیرے لے لے جان
تینوں وی سولی چاڑھنا، پیا ویکھسی گل جہان

مرزے دا جواب

مینوں بھنیاں نہیوں جان دیندا، میرا دور دسیندا لوک
ٹھلھے گھتاں تیری فوج نوں، جیویں ہل نوں ڈکدائے اوگ
اوہ لکھسی روز میثاق دی، میں بیہساں سر تے بھوگ
دیگر راہی ہوونا، ہُن دسنے کیہڑے روگ

مرزے تے جہانگیر بادشاہ دا میل

جنگل ویندے شیر نوں، ملیا جہانگیر بادشاہ
پُچھے کس نگری دا سورما، ایس دی کیہڑی جا
دسدے لاڑا ہے پنجتن دا، ایہدی گڈی نال ہوا
اوتھے جلدی پگ وٹائی، نال آندا گھر رلا
دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا

مرزے دا تیر نال کُچی نوں ڈھاہنا

دے پیر رکابے چڑھ پیا، راء وچھل دا مرزا خان
 تیر چُن کے مھتھیوں کڈھدا، رکھ سنہری کان
 چھک چوہنڈیوں ماردا، تیر اڈیا وانگ طوفان
 اوہدی لمب اُتانہ نوں نکلی، گئی ادھ آسمان
 کُچی بانساں چوں کڈھ لئی، چڑھی ول آسمان
 ڈُگی پھیر زمین تے، ڈُھی کُل جہان
 راضی ہويا بادشاہ، مرزیا میتھوں منگ انعام

مرزے دا نیلی منگنا

ہک پھردی وچ طیلیاں، نیلی جیہی بیہان
 میں زین سنہری پاوساں، مونہہ وچ دے لگام
 جُکھر نال وساہ کے، چڑھاں کھل سَنان
 میں بہساں وچ برادری، اکبر تیتھوں لے انعام

اکبر دا نیلی دیون توں انکار

نیلی منگنی چھڈ دے، میتھوں گھوڑے لئے لا چار
 تینوں دیواں مال ولایت دا، ٹکا نوابی نال
 بہسیں وچ برادری کھلاں دا سردار

نیلی دا جواب

نہ دھی جلوڑے خان دی، نہیں وچ سمندراں گھر
 مینوں اُتوں اللہ بھجیا، جیس چا لائے پر
 میتھوں وڈا شاہ پرا، علی شیر گیا اوس تے چڑھ
 اوس قلعہ خیبر دا سیدھیاء، میں اتنے رکھنی آں ور

کے کھل چڑھاونا پٹھ تے، کے اتھے جاونا مر
توں سہرا ہیں پنجاب دا، اج قولوں مول نہ ہر

اکبر بادشاہ دافرنوں حکم

حکم دیندا نفر نوں، جا نیلی پیڑ لیا
مل کے تیل کستوریاں، کریں بدن صفا
صابن تیل کستوریاں، نیلی خوب نہوا
کھیس تاہرو گھت کنڈ تے، دُم گردن دے تا
تاہرو گھت کے ریشمی، چا گردے میل کرا
جیویں دُل دل علی شیر دا، خیبر کرے فتح
جیویں نلرا راجے رام دا، اڈیا وانگ ہوا
جیویں لکی سرور پیر دی، اوہ لیندا کوٹ چھڈا
ایہدی ڈور وٹاؤنی پٹ دی، نویں کارگر سدوا
ایہدا ہنا جڑاونا موتیاں، سونے جڑ جڑھا
مرزا تراوی پٹھ کے، لگا دانا باد دے راہ
دل توں خوشیاں جھڑگیاں، گوہے چنڈیاں بھین تے ما

نصیباں تے چھتی دی گل

ماں آکھدی چھتی، اج کیڈا ہویا بھیڑ
کیویں من جھونیاں بہہ رہیاں، اُتوں علی رل گیا ایر
جے ہوندا مرزا جیوندا، آ کے لیندا کیڑ
دیگر راہی ہوندا، حافظا منگ اللہ توں خیر
لوکاں واسطے عید خوشی دی، سانوں نہ عید پیاری
جدوکا مرزا ٹریا، سانوں رونا ہویا جاری
ہر پاسے ہنیرا جاپے، کدی جاوے درداں ماری

لٹیا گیا مسکین نما، سسکھی سے نگری ساری
 لوکاں واسطے عید خوشی دی، سانوں نہ عید پیاری
 ہر پاسے ہنیرا دے، کدے جاوے درداں ماری
 عید نصیب گریب دے ناہی، اوہ نہی عمریں ساری
 تڑ گئے جوگی کر کے روگی، کچھے دین جواب پیاری
 نصیبو دامر زے نوں سد

راہیا راہے جاندیا، ذرا واگ ولا
 تیرے جیہا پتر ہا، مینوں گیا تختوں ڈھاہ
 دیگر راہی ہوونا، حافظا کرسی فضل خدا
 چھتی دامر زے نوں سد

راہیا راہ تے جاندیا، ذرا گھوڑی نوں ڈک
 تیرے جیہا ویر ہا، مینوں تختوں گیا سٹ
 مینوں گوہے چوائی ونج، میں دوہرے بندھی ہتھ
 مرزے دامان نوں جواب

میں ٹھڈے مار اڈاؤندا، گوہیاں نوں لگے اگ
 میں جا کے بہندا ڈیرے، لوکی آکھن ٹھگ
 دیگر راہی ہوونا، حافظا فضل کریسی رب

حوالے

- 1- حافظ برخوردار، مرزا صاحبان، فقیر محمد فقیر، مرتب، لاہور، سنگ میل، 1998، ص 86
- 2- خضر حیات، پروفیسر، گل بات، گورنمنٹ پوسٹ گریجویٹ کالج۔ جڑانوالا۔ ضلع فیصل آباد
- 3- نین سکھ، دھرتی پنچ دریائی، لاہور: نیولائن، 2019، ص 181

- 4 گل بات، احمد شیر عرف لوتا، عمر 95 سال، موضع ولہ، تحصیل لالیاں، ضلع چنیوٹ
- 5 عابد علی بھروانہ، گل بات، عمر 45 سال۔ موضع مگھیانہ، تحصیل ضلع جھنگ
- 6 گل بات، احمد شیر عرف لوتا
- 7 شیر یہودا، گل بات، عمر 55 سال، ٹھٹھہ ساہی، تحصیل جھامرہ، ضلع فیصل آباد
- 8 نین سکھ، ص 177
- 9 گل بات، احمد شیر عرف لوتا
- 10 اے۔ ڈی۔ اعجاز، کال بلیندی، لہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، س. ن. ص 86
- 11 حافظ برخوردار، ص 53
- 12 نین سکھ، ص 177
- 13 گل بات، احمد شیر عرف لوتا
- 14 اوہی
- 15 حافظ برخوردار، قصہ صاحبان، مشتاق صوفی، سعید بھٹا، مرتب، لہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 2015، ص 111
- 16 بابا لوتہ، احمد شیر، گل بات، عمر 94 سال، موضع، ولہ، تحصیل لالیاں، ضلع چنیوٹ
- 17 اوہی
- 18 بابا ولایت، گل بات، متولی دربار مرزا، دانا آباد، تحصیل جڑانوالا، ضلع فیصل آباد
- 19 پیلو، مرزا صاحبان، ص 106
- 20 حافظ برخوردار، مرزا صاحبان، ص 47
- 21 نین سکھ، ص 177
- 22 گل بات، احمد شیر عرف لوتا
- 23 پیلو، ص 108
- 24 اسد سلیم شیخ، دُلے دی بار، لاہور، اظہار سنز، 2008ء، ص 53